

УДК: 378:005.32-057.212

В.В. Шаполова
м. Харків, Україна

ОСОБИСТІТЬ МЕНЕДЖЕРА ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Як свідчать дослідження останніх років, наше суспільство переживає важкі часи, а саме: перехід від однієї системи життя до більш активної, вимогливої та розвиненої. Це спричиняє зміну політики, економіки та психології людини, незважаючи на її соціальне та матеріальне становище. Суспільні зміни торкнулися й діяльності менеджерів. Їм потрібно приділяти увагу не лише економічним цілям, як це було раніше, а й соціальними процесами – гуманізації умов праці, забезпеченню зайнятості, розширенню участі в управлінні, впровадженню у свою роботу новітніх методів і стилів взаємодії з колегами. Тобто сучасний менеджер повинен володіти таким набором особистісних характеристик, які допоможуть йому ефективно діяти у професійному житті. Для цього необхідно безперервне самовдосконалення та допомога фахівців, переорієнтація мислення, формування вмій і навичок оцінювання своєї власної діяльності, поведінки, свого розвитку, визначення перспективи зростання та можливого ризику.

Актуальність дослідження. Ураховуючи те, що ми живемо у складних організаційно-економічних і соціально-психологічних умовах, нам необхідно мати такі якості, які допоможуть відчувати себе особистістю сучасного формату, наділеною сильними рисами, волею та здатністю до самовдосконалення. Саме наші професійні якості, психологічні властивості, думки, бажання, прагнення, дії є ключовими чинниками у професійній діяльності.

З огляду на зовнішню структуру організації та стосунки в колективі кожний працівник вносить свій вклад у її подальший розвиток. Саме тому дослідження, що присвячені особистості сучасного менеджера як провідного чинника його професійної діяльності, є актуальними.

Результати аналізу досліджень і наукових публікацій з проблем особливостей формування та розвитку особистості сучасного менеджера як провідного чинника його професійної діяльності доводять, що дослідження проблем формування особистості та вдосконалення роботи фахівця з менеджменту проводять М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, В. Блум, К. Левін, Р. Стогділл.

Різні аспекти проблеми ефективності діяльності майбутніх керівників та підвищення їхньої кваліфікації досліджують Ю. Бабанський, Є. Березняк, В. Бондар, Л. Даниленко, Н. Кухарев, Б. Ломов, В. Маслов, Л. Набока, Л. Орбан, Н. Островерхова, В. Решетько, В. Симонов, В. Семиченко, Б. Хелмицький, В. Шадриков та ін..

У зарубіжній і вітчизняній психології найвідомішими у сфері особистості є теоретичні праці школи Л. Виготського, дослідження Г. Айзенка, Р. Кеттела, Г. Олпорта, Г. Костюка, О. Леонтьєва, Л. Божовича, А. Петровського, О. Асмолова тощо.

Результати аналізу актуальних досліджень і наукових публікацій з даної проблеми свідчать про те, що останнім часом проблемі особистості сучасного менеджера не приділяється достатньої уваги. Тому мета даної статті полягає в розкритті феноменів «особистість» та «діяльність», осмисленні поняття особистості сучасного менеджера як провідного чинника його професійної діяльності.

Об'єктом цієї статті є професійна діяльність менеджера, а **предметом** – особистість сучасного менеджера.

Виклад основного матеріалу. Менеджмент часто розглядають як вид професійної діяльності. Тому для розуміння сутності менеджменту важливо знати, хто такі менеджери і чим їхня діяльність відрізняється від діяльності інших категорій робітників. Із цією метою необхідно розглянути, що таке діяльність взагалі та діяльність менеджера зокрема, якими якостями особистості повинні володіти управлінці.

Науковообґрунтована характеристика діяльності фахівців безпосередньо пов'язана з розумінням деяких категорій: праця, діяльність, професія, спеціальність. Зупинимось на розкритті деяких із цих понять.

З точки зору науковців, праця – найважливіша сфера життєдіяльності кожної людини, а також чинник матеріального і духовного достатку, основа світової економіки загалом. Нині без ґрунтовних знань у сфері праці та соціально-трудових відносин неможливо успішно вирішувати проблеми в будь-якій галузі діяльності, на всіх рівнях структури суспільства. Деякі вчені вважають, що «праця» - це універсальний засіб, діяльність людини для задоволення власних потреб шляхом використання засобів праці. У процесі праці застосовується робоча сила людини [2].

Проблемами діяльності займалися багато вчених, серед яких можна згадати Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, А. Петровського, В. Кременя, О. Яценко, В. Андрущенко, В. Біблера, В. Козакова. Вони говорять про те, що основними психологічними властивостями діяльності є усвідомленість, активність, цілеспрямованість, предметність і системність. Основними характеристиками діяльності людини є мотив, мета, предмет, структура і засоби. Мотив діяльності – те, що спонукує її, заради чого вона здійснюється. Мета діяльності – її продукт. Предмет – те, із чим ця діяльність безпосередньо має справу. Структурними компонентами діяльності є такі психологічні утворення, як цілі, мотивація, інформаційні відносини, вплив (має інформаційний характер). Функціонування інформації між частинами системи – елементами доводить до зв'язку елементів як усередині системи, так і поза неї. Рівні організації системи визначаються мірою функціонуючої інформації і її якістю. Інформаційне звертання в системі і міжсистемному плані визначає існування систем керування. Засобами здійснення діяльності для людини є інструменти, якими вона користується при виконанні тих або інших дій чи операцій.

Діяльність людини, за Л. Виготським, на відміну від поведінки тварин, здійснюється через посередництво суспільно виробленої та суспільно закріпленої системи засобів праці і психологічних засобів (знаків) [1].

Щодо співвідношення понять «діяльність» і «особистість», то ми погоджуємося з багатьма вченими, що ці поняття нерозривно пов'язані між собою. Особистість формує свою діяльність. В нашому випадку ми говоримо про особистість менеджера та його професійну діяльність. Саме характеристики особистості менеджера впливають на цілі, мотиви, структуру і засоби професійної діяльності.

Слово «особистість» походить від латинського *persona*, що означає ритуальну маску, яку знімали з обличчя померлого у Стародавньому Римі. Згідно з науковими словниками «особистість» – це соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин [1]. Поняття «особистість» характеризує суспільну сутність людини, пов'язану із засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства. З точки зору менеджменту, це поняття характеризується як соціальний індивід, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально неповторного. Основними показниками цього поняття є соціально зумовлені, психологічні характеристики, які виявляються у суспільних зв'язках, стосунках, є стійкими, визначають поведінку людини, що має суттєве значення як для самої особи, так і для її оточення. Особистість виявляє належність людини до певного суспільства, певної історичної епохи, культури, науки тощо [1].

Особистість має духовні, фізичні, розумові, емоційні й соціальні властивості, а також відбиває вроджені властивості або обумовлені навколишнім середовищем, в якому людина розвивається, вчиться, працює та живе.

Основою високої результативності багатьох підприємницьких структур є професійний характер управлінської діяльності. Професійних керівників тут називають менеджерами. Професор Й. Завадський [2] дає таке значення менеджера: «менеджер» - це керівник (директор, адміністратор, керуючий тощо), який має спеціальну управлінську освіту і відповідає за розроблення і прийняття рішень щодо організаційних питань менеджменту. На

відміну від наглядових і контрольних органів, фахівці з управління завжди наділяються виконавчою владою і повністю відповідають за очолювану ділянку роботи. Управлінець розглядається як професійний керівник, як представник особливої професії, а не просто як юрист, економіст чи інженер, який здійснює управлінські функції. Менеджер не тільки має спеціальну управлінську підготовку, але, незалежно від країни, мусить знати англійську мову, як це заведено для фахівців деяких видів морського й авіаційного транспорту тощо. Професіоналізм фахівця з управління полягає в наявності знань і навичок у сфері менеджменту, маркетингу й організації виробництва, здатності до роботи з людьми в умовах конкурентного середовища [3].

Проблемами компетенції та основними рисами сучасного менеджера займалися вчені з різних країн світу. Наприклад, на думку українського психолога В. Третяченко, важливими для ефективної управлінської діяльності є такі якості особистості менеджера: адаптаційна мобільність (роль і місце особистості в міжособистісній взаємодії у малих соціальних групах, її статус, позиція у структурі ділових відносин, прагнення впливати на інших, схильність до неперервних якісних змін умов праці, здатність протистояти дестабілізуючому впливу негативних форм поведінки тощо), емоційне (виявляється у процесі горизонтальної та вертикальної взаємодії у неформальних групах, що діють в організаційній структурі) та ділове (інструментальне) лідерство (у неформальній групі підрозділу під час розв'язання проблемних ситуацій), здатність до інтеграції соціальних функцій (приспосовування поведінки особистості до рольових очікувань інших учасників групи, вміння бути і неформальним емоційним лідером, і адміністратором), контактність (здатність до встановлення позитивних соціальних контактів, передумовами контактності є відкритість у спілкуванні, високий рівень домагань, прагнення утвердитися, здатність встановлювати ділові зв'язки, схилити людей до себе, вміння розгледіти конфліктну ситуацію очима сторін, що конфліктують, здатність вислуховувати та переконувати тощо), стійкість до стресу [5].

Зробивши аналіз літератури щодо розкриття особливостей особистості менеджера та враховуючи думку психологів та спеціалістів з підбору кадрів, найбільш значущими вважаємо такі риси особистості, якими має володіти професійний менеджер:

- 1) бачення та осмислення своїх цілей, подальше їх корегування а також шляхів досягнення (тобто соціально зріло мислити та діяти в професійному житті, надавати перевагу внутрішньому локусу контролю під час осмислення своїх дій);
- 2) уміння спонукати інших до дій та здобути довіру людей, які оточують, тобто бути лідером;
- 3) уміння спілкуватися та грамотно вибудовувати міжособистісну взаємодію у професійній діяльності;
- 4) здатність до складної та напруженої праці в умовах дефіциту часу, вміння рішуче діяти у стресових ситуаціях та чітко планувати свою діяльність згідно з правильно розставленими пріоритетами;
- 5) уміння відчувати, бачити та випереджати проблеми, знаходячи різноманітні способи їх вирішення;
- 6) соціальна пристосованість, яка виявляється в лабільності комунікативної діяльності та прийнятті норм, традицій та культури колективу, з яким менеджер працює;
- 7) орієнтація на успіх, наполегливість, схильність до ризику та працездатність [3].

Для підвищення авторитету та рівня компетентності у своїй справі менеджерам треба навчитися: мислити логічно, практично та креативно; висловлювати свої думки; поведінка та витримка мають засвідчувати, що менеджер чітко усвідомлює відповідальність за те, що він робить, та намагається бути прикладом; зберігати почуття обов'язку; чемність, тактовність і доброзичливість – залог успіху при спілкуванні з людьми; ставитися до працівників чемно, об'єктивно та ввічливо, критикувати тільки заради справи; визнавати свої помилки та ретельно їх аналізувати для подальшого саморозвитку; виявляти ініціативу, адже страх перед відповідальністю є ознакою слабкості людини. Тобто менеджер повинен чітко розуміти, що він має робити та в якому напрямку мислити для підвищення ефективності своєї професійної діяльності. Саме через професійну діяльність ми можемо виявляти свої прагнення, вміння та навички, які будуть свідчити про здатність до тієї роботи, яку доручають менеджерам, а показниками їхнього успіху у справі є матеріальна винагорода, кар'єрне зростання та повага колег і керівників.

Гармонійний фізичний розвиток безпосередньо буде впливати на самооцінку та погляди особистості менеджера. Високі фізичні характеристики і приваблива зовнішність (як чоловіків, так і жінок) є запорукою успіху особистості менеджера у складному професійному світі, де панує жорстока конкуренція та боротьба без правил. Тобто менеджер повинен працювати не лише за робочим місцем, але й намагатися підтримувати чудову фізичну форму у спортзалах, на пробіжках уранці та вдосконалювати свою зовнішність стильними зачісками, чистим та красивим одягом, який буде приховувати його природні недоліки тощо.

Високий рівень розумового розвитку відіграє головну роль у становленні інтересів, поглядів та інтелектуальних здібностей особистості менеджера, який повинен ознайомлюватися з новинками наукової, професійної та популярної літератури, останніми дослідженнями у техніці, підвищувати професійну кваліфікацію, тобто здійснювати безперервну самоосвіту (тренінги, курси підвищення кваліфікації, здобуття другої вищої освіти тощо).

Емоційний розвиток на довгий час залишає відбиток на особистості менеджера взагалі та кожної людини зокрема. Тобто під час життєдіяльності менеджер піддається зовнішньому емоційному впливу: гнів начальства, біль в особистому житті, радість за успіхи на роботі та в сім'ї та інше – все це створює навколишню атмосферу і визначає поведінку особистості менеджера. Існують багато психологічних тренінгів, які спрямовані на підвищення навичок самозахисту під час важких емоційних переживань, на корекцію поведінки в конфліктних ситуаціях. Участь у таких тренінгах допоможе менеджеру швидше та менш болісно переживати емоційні потрясіння.

Велике значення має й соціальний розвиток особистості менеджера в професійному та особистому житті. Перш за все треба взяти до уваги розвиток комунікативних здібностей, що є надзвичайно важливим для кожної людини. Ці здібності є внутрішнім резервом особистості менеджера, вони реалізуються як свідомо, так і стихійно. Участь менеджера в кожному комунікативному акті залежить від його індивідуальних властивостей (організованості, перспективності мислення, вміння концентрувати увагу на розв'язанні існуючих завдань, впевненості у собі та ін.), змісту спільної діяльності, поставлених цілей, наявності умов, що забезпечують досягнення цілей, індивідуальних особливостей інших учасників взаємодії, соціокультурного та етнопсихологічного контексту, соціально-економічної та політичної ситуації тощо. За будь-яких умов можна побачити те неповторне, індивідуальне, стійке, що характеризує комунікативні можливості менеджера і визначає його як особистість, здатну здійснювати ефективне спілкування. Це «неповторне», «стійке» і є основою, стрижнем комунікативного потенціалу менеджера, внутрішнім резервом його особистості, що забезпечує адекватну самооцінку менеджера, формує його авторитет в професійній діяльності.

Також варто пам'ятати про духовні потреби менеджера, що виникають у процесі його соціалізації, сприймання ним суспільних норм. Духовність особистості менеджера забезпечує соціально-психологічний бік його здоров'я і складається з культурних та естетичних потреб. Духовні потреби значною мірою збігаються із соціальними потребами людини та інформаційною частиною інших потреб людини (праці, милосердя, альтруїзму тощо).

Розглянувши властивості особистості менеджера, треба зазначити, що особливе місце в сучасному суспільстві посідає професійна діяльність людини. Як і всі види діяльності, вона виникла і розвивається на основі праці. Професійна діяльність – це форма суспільної діяльності людей, яка має соціально-політичний характер – захист інтересів держави. У вузькому розумінні професійна діяльність – процес виконання спеціалістом завдань, властивих його виду роботи. Тому стає зрозумілим, що рівень сформованості та розвитку особистості менеджера, його професійних і особистісних якостей є провідним чинником його професійної діяльності. Чим різноманітніше та розвинутіше професійні та особисті якості менеджера, тим більш результативною, активною та креативною буде його професійна діяльність, що у свою чергу буде сприяти підвищенню авторитету менеджера серед колег, підлеглих та керівництва, а також підвищенню його самооцінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Діяльність і особистість нерозривно пов'язані між собою в продовж усього життя. Рівень сформованості особистості менеджера є незаперечним чинником, який впливає на рівень професійної діяльності. Тому треба пам'ятати, що від нашої активності, від нашого прагнення вдосконалювати себе як цікаву, енергійну, всебічнорозвинену особистість залежить наше професійне життя, кар'єрний шлях, трудові досягнення, авторитет та повага оточуючих нас людей, матеріальні та духовні винагороди. Перспективи подальших досліджень потребують всебічного аналізу особистості менеджера, його потенціалу щодо професійної діяльності та шляхів удосконалення його діяльності.

Література:

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. – Выготский Л.С. Том 2. Проблемы общей психологии / Под редакцией В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1982. – 504 с.
2. Козаков В. А. Психология діяльності та навчальний менеджмент: у 2 ч. – Козаков В. А. Психология суб'єкта діяльності [підручник] — Ч. 1. — К.: КНЕУ, 1999. – 248 с.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія: [навч. посіб.] / С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко – К. : МАУП, 2001. - 256 с.
4. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт. М. : Педагогика, 1995. – 457 с.
5. Поляков В. Технология карьеры: [практическое руководство] / В. Поляков – М. : Педагогика, 1995. - 9 с.

У статті визначено поняття «особистість», «менеджер», «діяльність», а також «професійна діяльність». Розкрито та проаналізовано основні риси особистості сучасного менеджера та їх зв'язок з професійною діяльністю менеджера.

Ключові слова: особистість, менеджер, діяльність, професійна діяльність.

В статье определены понятия «личность», «менеджер», «деятельность», а также «профессиональная деятельность». Раскрыты и проанализированы основные черты личности современного менеджера и их связь с профессиональной деятельностью менеджера.

Ключевые слова: личность, менеджер, деятельность, профессиональная деятельность.

The concepts «personality», «manager», «activity», as well as «professional activity» are defined in this paper. The main features of the modern manager identity and their ties with the professional activity of a manager are discovered and analyzed.

Keywords: personality, manager, activity, professional activity.